

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ
ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІCURRENT STATE OF TRAINING OF TOURISM SPECIALISTS
FOR EXCURSION ACTIVITIES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до здійснення ними екскурсійної діяльності. В статті проведено аналіз наукової літератури, який наголошує на необхідності пошуку адекватних методів та форм навчання у процесі професійної (туристсько-екскурсійної) підготовки молоді. Дана робота також наголошує на тому, що основними функціями туризму можна визнати декілька, серед яких: відтворювальна функція, яка спрямована на відновлення сил, витрачених при виконанні певних виробничих і побутових функцій; гуманітарна функція, яка є основою з надання можливостей розвитку особистості, розширення пізнавального горизонту, творчого потенціалу; інтелектуально-змістовна функція, яку у туризмі виконують екскурсії. В даній роботі зазначено, що якість екскурсій багата в чому залежить від особистості гід-екскурсовода, його знань, кругозору, захопленості, привабливості, оптимізму. Професійна майстерність гід-екскурсовода – це особливий вид мистецтва. Крім професійних знань і умінь (знання екскурсійної теорії, володіння методикою проведення екскурсії, уміння підготувати та провести екскурсію тощо) екскурсовод повинен мати глибокі знання з тих тем, з якими працює, бути ерудованою особистістю, володіти основами ораторського мистецтва, логіки, етики, мати знання з психології та педагогіки. Адже дуже велике значення екскурсії мають для виховання особистості. В статті наголошується на те, що виникнення екскурсійної теорії є результатом досить активної пізнавальної діяльності на місцях, узагальнення практики багатьох тисяч гідів-екскурсоводів з усього світу. До сьогодні вже визначено три основні частини екскурсійної справи, серед яких: теорія, методика, практика. В статті визначено, що на сучасному етапі пріоритетними напрямками державного регулювання туристської діяльності є підтримка та розвиток внутрішнього та в'їзного туризму. В наші дні особливої актуальності набуває підготовка високоосвічених спеціалістів в екскурсійній сфері туризму. У зв'язку з цим особлива роль належить профільному навчанню фахівців, яке відіграє значну роль у професійній підготовці та допомагає людині визначитися з професійним вибором.

Ключові слова: туризм, екскурсійна діяльність, внутрішній туризм, гід-екскурсовод, туристичні послуги, екскурсія, підготовка фахівців.

The article is devoted to one of the current problems of training future specialists in the field of tourism, namely guides. The article analyzes the scientific literature, which emphasizes the need to find adequate methods and forms of education in the process of professional (tourist and excursion) training of young people. This work also emphasizes that the main functions of tourism can be recognized as several, including: reproductive function, which aims to restore the forces expended in performing certain industrial and domestic functions; humanitarian function, which is the basis for providing opportunities for personal development, expanding the cognitive horizon, creative potential; intellectual and substantive function that tours perform in tourism. In this paper it is noted that the quality of the tour largely depends on the personality of the guide, his knowledge, outlook, enthusiasm, attractiveness, optimism. The professional skill of a guide is a special kind of art. In addition to professional knowledge and skills (knowledge of excursion theory, mastery of tour methods, ability to prepare and conduct a tour, etc.) the guide must have deep knowledge of the topics he works with, be an erudite person, have the basics of public speaking, logic, ethics, knowledge in psychology and pedagogy. After all, tours are very important for the education of personality. The article emphasizes that the emergence of the theory of excursions is the result of very active cognitive activities in the field, the generalization of the practice of many thousands of guides from around the world. To date, three main parts of the tour have been identified, among which: theory, methodology, practice. The article defines that at the present stage the priority areas of state regulation of tourism are the support and development of domestic and inbound tourism. Nowadays, the training of highly educated specialists in the field of tourism is especially important. In this regard, a special role belongs to the specialized training of specialists, which plays a significant role in training and helps a person to decide on professional choices.

Key words: tourism, excursion activities, domestic tourism, guide, tourist services, excursion, training.

УДК 37.143.81:17
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.22>

Коваленко О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри екології і ботаніки
Сумського національного аграрного
університету

Тихонова О.М.,
канд. біолог. наук, доцент,
доцент кафедри екології та ботаніки
Сумського національного аграрного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Пріоритетними напрямками державного регулювання туристичної діяльності на сучасному етапі є підтримка та розвиток внутрішнього та в'їзного туризму. Це дає надію на значне поживлення внутрішнього туристичного ринку та подальший розвиток туристично-екскурсійної діяльності у нашій країні.

Сьогодні туризм – це потужна індустрія, що є однією з пріоритетних галузей економіки провідних країн світу. Туризм забезпечує зайнятість

мільйонів людей, а питома вага доходів від туризму, у загальному обсязі надходжень від експорту, дуже висока і є основою державного бюджету низки країн. За рівнем доходів туризм поступається лише нафтовидобувній промисловості та автомобілебудуванню, а як джерело надходжень валюти міжнародний туризм посідає друге місце у світі після товарного експорту.

Туризм в Україні пройшов довгий та своєрідний шлях розвитку. За цей період у нашій країні була

створена досить потужна мережа рекреаційних установ, успішно розвивалися науки, що займаються проблемами відпочинку та туризму, було закладено початок формування нової професійно-кваліфікаційної структури та вдосконалення системи безперервної підготовки фахівців туристичної сфери.

Україна має колосальний рекреаційний та історико-культурний потенціал, який представлений різноманітними історичними та архітектурними, природними, культурними, мистецькими пам'яток, пам'ятних місць. Популярність туристичних та екскурсійних маршрутів у країні повільно, але чітко зростає. Туристські фірми починають перемикає свою увагу на невибагливих як вітчизняних, так і закордонних туристів. У зв'язку з цим вже досить давно виник дефіцит професійно підготовлених фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню питань професійної підготовки фахівців сфери туристично-екскурсійної діяльності присвячено низку робіт вітчизняних та закордонних фахівців, серед них дослідження О. Король, М. Поколюдиної, О. Самохвал, І. Малахової Л. Полякової, О. Шангіної та інших. У дослідженнях розглядаються такі аспекти як музейна практика – основа професійної орієнтації, метод проектів як засіб професійної підготовки профільних фахівців сфери туризму.

Ряд дослідників (В. Федорченко, Н. Фоменко, М. Скипник та ін.) вказують на особливу значущість професійної підготовки молоді у формуванні та розвитку особистісних особливостей слухачів: інтересів, здібностей, суспільно-значущих мотивів вибору професії, набуття досвіду конкретної професійної діяльності, знань, умінь, навичок тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений нами аналіз наукової літератури наголошує на необхідності пошуку адекватних методів та форм навчання у процесі професійної (туристсько-екскурсійної) підготовки молоді.

Мета статті. Проаналізувати сучасний стан підготовки фахівців сфери туризму до здійснення ними екскурсійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. В різноманітних дослідженнях присвячених туристичній діяльності соціальне значення туризму полягає: у відновленні психофізіологічних ресурсів суспільства, відновленні працездатності людини; у раціональному використанні вільного часу; у забезпеченні зайнятості населення; у зростанні доходів громадян в екологічній нешкідливості туризму та спрямованості його на підтримку рекреації [1; 4; 6].

Основними функціями туризму можна визнати декілька, серед яких: відтворювальна функція, яка спрямована на відновлення сил, витрачених при

виконанні певних виробничих і побутових функцій; гуманітарна функція, яка є основою з надання можливостей розвитку особистості, розширення пізнавального горизонту, творчого потенціалу; інтелектуально-змістовна функція, яку у туризмі виконують екскурсії.

Різноманітна тематика екскурсій (історичні, літературні, архітектурні, мистецтвознавчі, етнографічні, природничі, виробничі та інші) дозволяє поглиблено розвивати знання про світ і природу, дає широкий вибір знань кожному за інтересами. Будь-яка якісно виконана екскурсія, скажімо, на тему «Київ релігійний», знайомить людей не лише з київськими святинями, але неминує передбачає підвищення загального рівня теологічної освіти, знання релігійної культури. Пізнавальна функція екскурсії передбачає й освоєння явищ дійсності у сукупності зовнішніх і внутрішніх зв'язків, закономірностей, для того, щоб відчуття органічного єднання світу стало результатом екскурсії.

Якість екскурсії багато в чому залежить від особистості гід-екскурсовода, його знань, кругозору, захопленості, привабливості, оптимізму. Професійна майстерність гід-екскурсовода – це особливий вид мистецтва. Крім професійних знань і умінь (знання екскурсійної теорії, володіння методикою проведення екскурсії, уміння підготувати та провести екскурсію тощо) екскурсовод повинен мати глибокі знання з тих тем, з якими працює, бути ерудованою особистістю, володіти основами ораторського мистецтва, логіки, етики, мати знання з психології та педагогіки. Адже дуже велике значення екскурсії мають для виховання особистості [5, с. 24].

Професійне екскурсійне обслуговування дитячої аудиторії, починаючи з найменшого віку, допомагає не лише розширювати дитячий світогляд, а й формувати естетичні уподобання молодого покоління, його ставлення до суспільства та навколишнього середовища. Яким суспільство підготує дитину до життя – таке майбутнє чекає на це суспільство [7, с. 48].

Дійсним свідченням вдалої гуманітарної, або загальнокультурної екскурсії (а саме вони становлять у сучасній практиці основу екскурсійної галузі), буде зміна на краще міжособистісних відносин. У цьому високому сенсі мета досягнута, якщо дізнавшись щось нове, осмисливши незрозуміле раніше, глянувши на світ, нехай і звичний, новим поглядом — людина стане трохи добрішою, милосерднішою, терпимою до ближнього, до природи, до того середовища, в якому вона живе.

Деякі вчені виділяють п'ять ознак екскурсії в їхній безпосередній прив'язці до різних аспектів виховної роботи [3, с. 56]:

1. Екскурсія є спосіб синтетичного вивчення навколишнього світу (тобто об'єкти невіддільні один від одного та від середовища).

2. Екскурсійний метод – є один із видів активномоторного опрацювання знань (а це по суті частина творчого, трудового виховання).

3. Екскурсія – один зі способів предметного освоєння світу (вона вчить орієнтуватися у «живому музеї»).

4. Екскурсійне освоєння дійсності передбачає емоційність.

5. Екскурсія колективна – є елементом соціального виховання.

Сьогодні, у зв'язку з переважанням культурно-історичної тематики на ринку екскурсійних послуг, створюються особливо сприятливі умови використання екскурсії як інструменту морального виховання. Бувають випадки, коли на шкільній екскурсії професійно підготовленому, талановитому та люблячому дітей гіду-екскурсоводу вдається у цьому відношенні зробити за три години більше, ніж звичайний вчитель робить це за рік.

Ще на початку ХХ століття відомий педагог-екскурсовод Б. В. Ємельянов зазначав, що гуманітарна екскурсія має бути гуманістичною. «Гуманітарні екскурсії, - писав він, - мають вводити учня у життя культурного людства, вони мають ставити своєю кінцевою метою: 1) вивчення людини як продукту та водночас як творця досліджуваного природного й суспільного середовища, у якому їй доводиться жити; 2) проникнення в типово-групові та індивідуальні властивості хоча б небагатьох, хоча б одного члена досліджуваної суспільної групи. Тільки при виконанні цих умов історична, етнографічна та будь-яка інша екскурсія дає закінчене уявлення про життя громадської групи та її членів і буде обслуговувати не тільки інтереси окремого навчального предмета (історія, етнографія, економічні науки тощо), а й інтереси суспільствознавства та психології у найширшому значенні цих термінів, тобто, служитиме вивченню людини» [2].

Таким чином, туристсько-екскурсійна діяльність дозволяє в комплексі вирішити освітні, виховні та оздоровчі завдання.

Аналіз екскурсійної справи у Ємельянова Б. В. дозволив також встановити, що культурно-просвітня робота серед населення була його важливим розділом. Найінтенсивнішим був розвиток у 70-ті та 80-ті роки минулого століття. Про це свідчать: щорічна участь в екскурсіях пів мільярда людей; десятки тисяч екскурсійних тем; сім десятитисячна армія екскурсоводів; тисячі організацій, які активно ведуть екскурсійну роботу. Небаченого розмаху досяг як дорослий, так і дитячий туризм. У цей час досить гармонійно співіснують дитячі та дорослі, навчальні та дозвіллеві, транспортні та пішохідні екскурсії, на них представлені і місцеві, і іногородні, і закордонні групи. Можна сміливо констатувати, дивлячись на проспекти нинішніх екскурсійних фірм, що розроблений у той період

значний обсяг екскурсійної тематики, в актуалізованому вигляді становить значну частину послуг сьогоденішнього вітчизняного екскурсійного ринку.

Перші роки незалежності нашої держави викликали глибоку кризу в екскурсійній сфері. Фактично розпалася система так званого «профспілкового туризму». Замість великих екскурсійних організацій виникли сотні дрібних фірм, сформувався перспективно новий ринок екскурсійних послуг. Загальний спад першої половини дев'яностих років змінився деякою стабілізацією над ринком останнім часом. Сьогодні можна вже говорити про певний підйом інтересу до міської та замської екскурсії у дорослого населення, головним чином у великих містах. Подальший процес гальмується не так безініціативністю населення, як зростанням цін на послуги (переважно транспортні та послуги розміщення).

Ще одна проблема руйнування чіткої системи підготовки екскурсійних кадрів та методичного забезпечення – це комерціалізація самої туристично-екскурсійної галузі, що призвела до різкого подорожчання послуг і так само різкого зниження якості екскурсійної роботи, часто відданої на відкуп людям, по суті, дуже далеким від питань морального та естетичного виховання.

Тому сьогодні, за умов зазначеної деякої стабілізації становища на ринку екскурсійних послуг, найбільш нагальним бачиться завдання підйому якісного рівня проведення екскурсій, використовуючи досвід минулих десятиліть. Сьогодні цей ринок наповнений людьми (найчастіше з-поміж краєзнавців та вчителів), які не мають за плечима ні спеціальної освіти, ні гарної практичної школи екскурсійної роботи. Їхня біда в тому, що вони вважають, що будь-який краєзнавець, учитель, географ, історик чи архітектор за визначенням є готовим гідом-екскурсоводом. Але необхідно зрозуміти, що екскурсійна справа є самостійна практична та науково-методична галузь, і прогалини у навичках розробки та проведення екскурсії неможливо компенсувати жодними знаннями дисциплін, необхідних, але недостатніх для цієї спеціальності.

Сьогодні, розвиток екскурсійної справи потребує розробки сучасних методологічних та теоретичних засад підготовки високоякісних фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів). Впродовж декількох десятиків років роботи, досить багато дослідників визначили певні функції та ознаки, а також аспекти екскурсії, сутність та деякі особливості найважливіших елементів екскурсійного методу, а саме: показу та розповіді; було розроблено класифікацію екскурсій та диференційований підхід до туристсько-екскурсійного обслуговування громадян; також розроблено основи методології та методики, елементи екскурсійної педагогії та психології, а також визначено

складові екскурсійної справи та особливості професійної майстерності екскурсовода.

Виникнення екскурсійної теорії є результатом досить активної пізнавальної діяльності на місцях, узагальнення практики багатьох тисяч гідів-екскурсоводів з усього світу. Теорія постала перед дослідниками як комплекс певних поглядів та уявлень, ідей, що покладено в основу сучасної екскурсійної справи. До сьогодні вже визначено три основні частини екскурсійної справи, серед яких: теорія, методика, практика.

Висновки. Підсумовуючи все, що було зазначено вище, можна зробити наступні висновки про те, що на сучасному етапі пріоритетними напрямками державного регулювання туристської діяльності є підтримка та розвиток внутрішнього та в'їзного туризму. В наші дні особливої актуальності набуває підготовка високоосвічених спеціалістів в екскурсійній сфері туризму. У зв'язку з цим особлива роль належить профільному навчанню фахівців, яке відіграє значну роль у професійній підготовці та допомагає людині визначитися з професійним вибором.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головаха О. І. Життєві перспективи та професійне самовизначення молоді. Київ : Наукова думка, 2008. 144 с.
2. Емельянов Б. В. Экскурсоведение: учебное пособие. 3-е изд. Минск : Образование и наука, 2009. 129 с.
3. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 144 с.
4. Мельник А. О. Перспективи розвитку вітчизняного туризму в умовах євроатлантичної інтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009 (9). Економічні науки. С. 76–80.
5. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: навчальний посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
6. Самохвал О. О. Теоретичні основи змісту професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у ВНЗ України. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 497–501.
7. Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скипник М. І. Педагогіка туризму. Київ : Слово, 2004. 296 с.